

Idea odpowiedzialnych innowacji jako nowy kierunek badań w etyce. Sprawozdanie z wykładów prof. Jeroena van den Hovena

W dniach 28-30 listopada 2012 roku prof. Jeroen van den Hoven wygłosił w KUL cykl wykładów pt. *Responsible Innovation, Value Sensitive Design and Information Technology. An Applied Ethics for Big Data Society*. Prelegent jest dyrektorem Instytutu Wartości, Technologii i Innowacji Uniwersytetu Technologicznego w Delft (Holandia), założycielem i redaktorem naczelnym czasopisma zatytułowanego *Ethics and Information Technology*, przewodniczącym Grupy Eksperckiej Komisji Europejskiej ds. Odpowiedzialnych Badań i Innowacji oraz aktywnym uczestnikiem współcześnie prowadzonych debat z dziedziny etyki komputerowej (ang. *computer ethics*). Jednak nie tylko osoba i działalność prelegenta uczyniły cykl jego wykładów godnym uwagi i odnotowania.

Na ten fakt złożyły się jeszcze co najmniej dwa czynniki:

(1) Tematyka wykładów wpisywała się w bardzo ożywione ostatnimi czasy dyskusje naukowe poświęcone zagadnieniom innowacji i społecznej odpowiedzialności biznesu.¹ Porusza-

ne kwestie ściśle wiązały się z problemami tego, co współcześnie określa się mianem „społeczeństwa informacyjnego”.

(2) Omawiane zagadnienia są istotne dla współczesnej filozofii w Polsce i na świecie. Stosunkowo niewielu polskich filozofów zajmuje się dyscypliną etyki komputerowej, dlatego wykłady prof. Hovena posiadały wymiar popularyzatorski, przybliżając słuchaczom tendencje obecne w filozofii poza granicami naszego kraju. Tendencje te nadają filozofii pewien nowy charakter, gdyż kieruje ona swą uwagę na problemy, które zwyczajowo nie były z nią wprost kojarzone, i angażuje do swych rozważań osiągnięcia współczesnych technologii informacyjnych. Sama fi-

Handbook of Information and Computer Ethics, Cambridge 2010; van den Hoven J., Weckert J. (red.) *Information Technology and Moral Philosophy*, Cambridge 2008; Fagerberg J., Mowery D., Nelson R. (red.) *The Oxford Handbook of Innovation*, New York 2005; Tidd J., Bessant J., Pavitt K. (red.) *Managing Innovation. Integrating Technological, Market and Organizational Change*, Chichester 1997; Crane A. i in. (red.) *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*, New York 2008; Crane A., Matten D. (red.) *Business Ethics: A European Perspective*, New York 2004; Golińska-Pieszyńska M., *Polityka wiedzy a współczesne procesy innowacyjne*, Warszawa 2009.

¹ Kilka przykładowych publikacji poświęconych tym tematom: Floridi L. (red.) *The Cambridge*

lozofia zyskuje tym samym wymiar interdyscyplinarności.

Pierwszego dnia wygłoszono wykład pt. *Ethics, Applied Ethics and Information Technology*. Zostały na nim poruszone problemy natury moralnej, jakie wyrastają z faktu powszechnego stosowania technologii informacyjnych. Owe problemy mają bezpośredni wpływ na charakter rozważań etycznych. Punktem wyjścia rozważań Profesora był znany eksperyment myślowy z zakresu etyki, w którym przedstawia się dylemat osoby obsługującej zwrotnicę kolejową i decydującej o tym, czy wagonik pędzący po torach przejedzie jedną, czy pięć osób (ang. *trolley problem*). Przykład ten służył dwóm celom. Po pierwsze, uzmysłowieniu słuchaczom, że człowiek może się znaleźć i faktycznie często się znajduje w sytuacji, której w pełni nie kontroluje. Osoba stająca w obliczu dylematu napotyka ograniczenia wynikłe raczej z uprzednich decyzji osób trzecich, aniżeli swoich. Zdaniem Hovena, otaczająca nas rzeczywistość, zwłaszcza ta wirtualna, jest pełna takich ograniczeń, mających swoje źródło w wartościach, jakie wdrożono w dany produkt, czy technologię. Za przykład mogą tu służyć medyczne bazy danych gromadzące poufne informacje o pacjentach, których oni sami nie mogą kontrolować. Korzystając na co dzień z technologii komputerowych stajemy przed problemami moralnymi (związanymi, np. z ochroną prywatności) powstałymi w skutek czyichś decyzji.

Po drugie, przykład Profesora miał służyć uzasadnieniu potrzeby kolejne-

go zwrotu w etyce. W latach 60-tych XX wieku nastąpił zwrot zainteresowań filozofów w kierunku etyki stosowanej. Czysto teoretyczne rozważania, jak te w opisanym przykładzie, zaczęły być uzupełniane przez badania, które posiadały praktyczny wymiar. Zwrot ten skutkowało chociażby opracowaniem kodeksów etyki zawodowej. Zdaniem Hovena, postęp technologiczny wymusza współcześnie kolejną reorientację w etyce. Postuluje on skoncentrowanie się na *design ethics*, czyli etyce zajmującej się tworzeniem modeli postępowania dostosowanych do danego kontekstu. Taki model zawierałby określone wartości, w oparciu o które osoba byłaby w stanie podjąć decyzję i działać.

Podjęte pierwszego dnia rozważania zostały przeniesione dnia drugiego na dziedzinę innowacyjności. Profesor wykazywał, że odpowiedzialne podejście do innowacji wymaga świadomego wdrożenia odpowiednich wartości w wynalazki, które mają nam ułatwiać życie. Oryginalna w tym kontekście była propozycja pięciu poziomów innowacyjności, ze względu na stopień nasycenia wartościami. Najprostsza sytuacja to taka, gdzie mamy do czynienia jedynie z nowatorskim rozwiązaniem technologicznym, które w żaden sposób nie bierze pod uwagę wartości, jakie wiążą się z jego wykorzystaniem. Dopiero uwzględnienie tych wartości zaczyna wznosić innowację na wyższy poziom. Najpierw poprzez uwzględnienie choćby jednej wartości, później ich zbioru, następnie poprzez zdanie sobie sprawy z pierwszorzędności obowią-

ku ochrony podstawowych wartości, a kończąc na uświadomieniu sobie warunków koniecznych odpowiedzialnej innowacji. Zdaniem Hovena, celem odpowiedzialnych innowacji jest rozwijanie możliwości, które potencjalnie mogą przyczynić się do rozwiązywania konfliktów moralnych, przed jakimi stajemy.

Innym tematem diskutowanym drugiego dnia była kwestia nadmiaru moralnych obligacji (ang. *moral overload*), stanowiących brzemień ludzkiego postępowania. Życie społeczne dostarcza przykładów sytuacji, wymagających godzenia ze sobą różnych, nieraz pozostających w konflikcie wartości, np. pomiędzy bezpieczeństwem narodowym a ochroną prywatności jednostki. Taki konflikt daje się rozwiązać przy pomocy odpowiedzialnych innowacji, dostarczających technologii zwiększających stopień ochrony prywatności.

Trzeciego dnia główny przedmiot rozważań stanowiło wspomniane już zagadnienie prywatności w świecie wirtualnym. Jest to temat niezwykle ważny z tego względu, że dane osobowe są chętnie gromadzone zarówno przez instytucje publiczne, jak i komercyjnie działające korporacje. Stąd też sposoby skutecznej ich ochrony mają priorytetowe znaczenie. Istnieją oczywiście także korzyści płynące z faktu, że różne organizacje gromadzą dane na nasz temat. Dzięki temu mogą one nam lepiej służyć, np. informując o przysługujących nam świadczeniach (organizacje publiczne) albo mogą nam dostarczać wysoce spersonalizowanej

oferty produktów i usług, którymi możemy być zainteresowani ze względu na nasze upodobania (organizacje komercyjne). Dodatkową zaletą gromadzenia danych jest z perspektywy publicznej możliwość lepszego monitorowania naszego bezpieczeństwa, poprzez sprawowanie odpowiedniej kontroli nad osobami stwarzającymi potencjalne zagrożenie. Jednak wszystkie te korzyści mają swój kres i ludzie coraz częściej zdają sobie sprawę z tego, jak łatwo sfera ich prywatności może zostać naruszona. Ponieważ zagrożenie jest duże, to i namysł teoretyczny, jaki musi zostać wykonany w celu analizy tego zjawiska musi być odpowiedni. Też, jakiej Profesor bronił, jest moralny obowiązek ochrony danych osobowych i to w zasadzie bez względu na to, czy mamy bardziej liberalne, czy też bardziej konserwatywne podejście do tej kwestii.

Można podać co najmniej cztery moralne powody przemawiające za koniecznością ochrony danych osobowych. Po pierwsze, we współczesnym społeczeństwie informacyjnym niewłaściwie chronione dane osobowe mogą być przyczyną krzywd, np. kradzieży tożsamości, prześladowania, kompromitacji osobistych zabezpieczeń bankowych. Po drugie, mogą one być przedmiotem pozostających poza naszą kontrolą transakcji, np. dane o naszych zwyczajach konsumenckich są rejestrowane nie w celu personalizacji danej usługi, ale po to by je sprzedać stronie trzeciej. Po trzecie, ich wykorzystanie może nie respektować granic sfer, do których one przynależą.

żą, np. gdy ujawnione lub przekazane informacje o stanie zdrowia stają się powodem społecznej dyskryminacji w miejscu pracy. Po czwarte, dane osobowe decydują o naszym wizerunku, do którego kreowania mamy wyłączne prawo. Może ono jednak być naruszone w przypadku, gdy niekontrolowany przepływ informacji osobistych sprawia, że inni postrzegają nas inaczej, niż sami byśmy sobie tego życzyli.

Reasumując, należy podkreślić, iż poruszane przez Hovena tematy są szczególnie aktualne w dobie współ-

czesnego społeczeństwa informacyjnego i jego problemów. Drogą rozwiązania tych problemów jest odpowiedni namysł etyczny (*design ethics*), skutkujący wdrażaniem określonych wartości w technologicznie stosowane w tym społeczeństwie. Rozwiązanie to stanowi kolejny etap innowacji w ogóle, które nie skupiają się już na samym nowym produkcie, a promują ideę odpowiedzialności.

Rafał Krzemianowski
Rafał Wodzis